

Kui müristab ja välku lööb, siis vanapagan silku sööb...

Mõnel suvel on selline menüü, nagu loo pealkirjas, kuradil harva, mõnikord õige tihti. Vahel on ta matsutused kõrvulukustavad, vahel pea kuulmatud.

AIN KALLIS
klimatoloog

Detail raamatu "Välk ja pauk" kaanest.

Paar aastat tagasi Palojärve ääres kuulsin, kuidas isa rahustas kaldale kippuvat poega, kes kartis süngeks muutuvaid pilvi: "Ole julgelt vees, äikese ajal on seal ohutu!" Ilmselt polnud too mees elektriga kalapüügist kuulnud.

See lugu meenus, kui lugesin välguteadlase Sven-Erik Enno äsja ilmavalgust näinud raamatut "Välk ja pauk". Täitsa kõhe hakkas – tuleb välja, et erinevalt üsna levinud arvamusest ei hukku kõik pikseohvrid välguga pihta saamise tõttu. Otsetabamus on vaid üks seitsmest viisist, kuidas välk meid ohustab.

FOTO: rahva raamat

Äikeseohtude vältimine

Sellest räägib raamatu kuues peatükk. Nn tavalugejale soovitaks alustada raamatuga tutvumist just sellest osast. Autor alustab juttu nii: "Äike on võimas ja ohtlik loodusnähtus. Ainuüksi välgutabamustes hukub maailmas igal aastal kuni 24 000 inimest ja umbes kümme

korda rohkem saab viga. Sellest peatükist saab lugeda, kuidas äike meid ohustab ja kuidas pikseilmad võimalikult turvaliselt mööda saata. Lõpuks tuleb ilmsiks, et äike /.../ on mitmes mõttes kasulik ja lausa vajalik.” Kasulik on muidugi kui põldude kastja, atmosfääri puhastaja ja õhulämmastiku tootja jms. Ilma äikesetormideta poleks ehk elu Maal tekkinudki?!

Kuidas pikne oma ohvreid valib, on omakorda müstika – oktoobris 1998 tappis välk Kongos mängu ajal 11 jalgpallurit. Kõik hukkunud olid vastasmeeskonna mängijad, kodumeeskond aga pääses vigastusteta.

Vist kõigil rahvastel töötasid peajumalad kohakaasluse alusel ka piksejumalatena. Roomlaste Jupiter mitte ainult ei karistanud, vaid ka hoiatas eksinuid, põrutades välgulööke isegi Kapitoolumi künkale.

Ka eestlaste Pikker oli tuntud kohtumõistja. Kõrgelt on aga sageli raske õiget otsust langetada, nii ka välk tabas (kirjanduse andmeil) eesti rahva nimekaimat naiskangelast Lindat röövel Tuuslari asemel...

Välgutabamuse saanutest 10–30 protsenti hakkub südame ja hingamise seiskumise tõttu. Tervise taastumine võib võtta aastaid. Ameeriklased armastavad rekordeid – neil on mees, kes kõige rohkem piksetabamusi saanud. Virginia osariigis elanud looduskaitseala valvurit Roy C. Sullivani tabas 35 aasta jooksul välk tervelt seitsmel korral, kõige kergemal puhkudel said juuksed kõrvetada, raskemal juhul olid rind ja kõht põletushaavades.

Õpetussõnu, noppeid

“Kui sa ilmast õpetust saad, küll siis targemaks lähed,” ütleb Tarvastu vanasõna. Ilmatarkust jagab Sven-Erik Enno oma raamatus ohtrasti. Esimene peatükk on kui õpetus meteoroloogiast, sest räägib äikeseprotsessi taustast: kuidas ja miks ühinevad mõnikord õhk, veeaur ja päikesesoojus vägevaks äikesetormiks.

Oktoobris 1998 tappis välk Kongos mängu ajal 11 jalgpallurit. Kõik hukkunud olid vastasmeeskonna mängijad.

Teises peatükis selgitatakse, kuidas töötab piksepilv elektrigeneraatorina, pagituulte, paduvihma ja tornaadode tekitajana.

Järgmistes osades tutvustatakse välkude liike (ka endiselt salapärasest keravälku), selgitatakse, miks üks välk lõhub ja teine põletab, miks vahel lööb välk selgest taevast. Viimases osas leiavad huvilised lihtsamate äikesevaatluste juhiseid – juhivad ju Enno alates 2005. aastast Eesti äikese- ja tormivaatlajate võrgu tööd.

Lõpetuseks veel üksikuid noppeid.

- Äike pole midagi muud kui staatiline elekter väga suures ulatuses. (Muide, koduse staatilise elektri puhul, laadunud keha ja ükselinge vahel, tekib ebameeldiv valuaisting eeskätt sädeme kõrgest temperatuurist – tuhandeid kraade!)
- Elektriline laadumine võimsates rümpilvedes toimub aeglaselt langevate lumekruupide ja kiirelt tõusvate jääkristallide kokkupõrgetel. Positiivse laenguga kergemad jääkristallid kogunevad pilve tippu, raskemad lumekruubid annavad negatiivse laengu äikesepilve alla.

- Müristamine on helilaine, mis tekib õhu plahvatuslikul paisumisel välgukanalis.
- Pilvesiseste välkude puhul võib taevas pidevalt valge olla, müristamist aga pole sageli kuuldagi.
- Igas sekundis lööb maailmas keskeltläbi 40–50 välku (aastas 1,4 miljardit). Eestis aasta jooksul 45 000 pilv-maa välku, enim Ida-Virumaal, vähem Tartu- ja Jõgevamaa kandis.

Head lugemist!